

Muxtorali Axmedov

*Namangan davlat universiteti
"An'anaviy xonandalik va cholg'u
ijrochiligi" kafedrası o'qituvchisi
E-mail: atribut_85@mail.ru*

SAN'AT TO'GARAKLARI VOSITASIDA O'QUVCHILARNING IJODIY TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISH OMILLARI

Annotatsiya. Maqolada o'quvchilarning ijodiy tafakkurini rivojlantirish, san'atga nisbatan umuminsoniy hodisa sifatidagi munosabatni shakllantirish, uning inson qalbiga ta'sir ko'rsatish tamoyilini anglash va bu boradagi bilimlarini tizimlashtirishda san'at to'garaklarining ta'siri va omillari yoritilgan.

Kalit so'zlar: san'at, musiqa, to'garak, ta'lim va tarbiya, ijodiy tafakkur, madaniyat, ma'naviyat.

FACTORS OF DEVELOPMENT OF STUDENTS' CREATIVE THINKING THROUGH ART CIRCLES

Abstract. The article highlights the role and factors of art circles in developing students' creative thinking, forming an attitude toward art as a universal phenomenon, understanding its influence on the human soul, and systematizing students' knowledge in this area.

Keywords: art, music, extracurricular activities, education and training, creative thinking, culture, spirituality.

Nafosat tarbiyasi o'quvchilarni voqeylikdagi, san'at va tabiatdagi kishilarning ijtimoiy va mehnat munosabatlaridagi, shuningdek, turmushidagi go'zallikni idrok qilish hamda to'g'ri tushunishga o'rgatish, ularning ijodiy didini o'stirish, go'zallikka muhabbat uyg'otish va hayotga go'zallik olib kirish qobiliyatlarini tarbiyalashdir. "Nozik didli bo'lish, go'zallikni fahmlay va qadrlay olish, badiiy madaniyatni tushunish, xullas o'z hayotini go'zallik qonunlari asosida ko'ra olish komil insonning eng zaruriy fazilatidir. Insonda go'zallikni tushunish

birdaniga vujudga kelmaydi, balki u jamiyat va odamlar, atrof-muhit ta'sirida shakllanib boradi. Shunga ko'ra, insonning ijodiy tafakkurini rivojlanish qonunlari ijtimoiy rivojlanish qonunlari bilan bog'langan.

Insoniyat tafakkur taraqqiyotining ma'naviy-madaniy mezonlar tizimida ijodiy tafakkur alohida ahamiyat kasb etib, ijodiy tafakkur ijtimoiy munosabatlarini hayotiy badiiy timsollarda aks ettirish orqali mavjud jamiyat kishilarining madaniy saviyasi darajasi hamda dunyoqarashini ifodalash bilan birga, inson shaxsini tarbiyalash kabi murakkab funksiyani ham bajarib kelgan" [7, 256-b].

Jamiyatning badiiy qarashlarini o'tmish, shuningdek, yangi davrda yaratilgan san'at qadriyatlari, ularni o'zlashtirish tarzida ham qaralishi mumkin. Badiiy bilim va ko'nikmalar jamiyat umumadabiy faoliyatining muhim sohasi va ko'p jihatdan uning xarakterini belgilovchi ijtimoiy-ma'naviy hodisa sifatida o'ziga xos funksiyalarni amalga oshiradi. Keng ijtimoiy ma'noda olib qaraluvchi san'atning mohiyatini jamiyatda badiiy dunyoqarashning rivojlanish va tarqalish jarayonlari tashkil etadi. Shunday ekan, o'quvchilarning ijodiy tafakkurini rivojlantirish, san'atga nisbatan umuminsoniy hodisa sifatidagi munosabatni shakllantirish, uning inson qalbiga ta'sir ko'rsatish tamoyilini anglash va bu boradagi bilimlarini tizimlashtirish ham dolzarb vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev "O'zbek mumtoz va zamonaviy adabiyotini xalqaro miqyosda o'rganish va targ'ib qilishning dolzarb masalalari" mavzusidagi xalqaro konferensiyada – "Adabiyot, san'at va madaniyat yashasa, millat va xalq, butun insoniyat bezavol yashaydi" [1], – deb ta'kidlaganlari bugungi kun yosh avlodni ijodkorlik, kuzatuvchanlik, musiqiy did, musiqiy madaniyat, tashabbuskorlikni shakllantirish, taassurot olamini boyitish, tafakkur ko'lamini kengaytirishda respublikada faoliyat olib borayotgan san'at to'garaklari ijodiy guruhlari faoliyati bilan tanishtirish va ularga jalb etish alohida ahamiyat kasb etadi. Barkamol inson tarbiyasida, ayniqsa, ijtimoiy hayotda, yoshlar tarbiyasida musiqaning o'rni va ahamiyatini to'g'ri tahlil qilib, musiqaning ta'sirchanlik kuchiga baho berishda aniq, ravshan uslubiy rejalar asosida ish ko'rishni taqozo

qilmoqda [6, 4-b].

Shuningdek, musiqiy bilimlarni oshiruvchi, musiqa madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan san'at to'garaklari ham muhim ahamiyat kasb etadi. Musiqa – tovushlarda ochiladigan his-tuyg'ular majmui sifatida o'quvchilarning g'oyaviy-estetik qarashlariga ta'sir etish kuchiga ko'ra yetakchi o'rinni egallaydi.

Musiqa yosh avlodning ma'naviy, badiiy va axloqiy madaniyatini shakllantirishga, milliy g'urur, vatanparvarlik, nafosat va ijodkorlik tarbiyasini amalga oshirishga, dunyoqarashini kengaytirishga, mustaqillik va tashabbuskorlikni o'stirishga xizmat qiladi [4, 3-b].

Qadimgi yunon faylasufi Aflotun (Platon): "...musiqa – davlat haqidagi ta'limotning tarkibiy qismidir, davlatda insonni ulug'laydigan kuylar yangrashi lozim", – desa, Arastu: "Musiqa she'riyat nazariyasining bir bo'lagi, musiqa insonni jamiyatga yaqinlashtiradi, tinglab ruhan poklanadi, taniga shifo beradi" [2, 191-b], – degan edi. Shuningdek, Sharqning buyuk mutafakkiri Ibn Sino ham o'zining "Tib qonunlari" asarida bir necha o'rinda musiqiy asarlarni ruhiy kasalliklarga "Shifo dasturi" sifatida tavsiya etib o'tgandi [5, 42–43-b]. Musiqa bir paytda kishilarda go'zallikni his etish tuyg'ularining rivojlanishiga yordam beradi, barkamol shaxsni tarbiyalash uchun zamin yaratadi. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi qonunida ta'limning vazifasi sifatida umuminsoniy qadriyatlarga hurmat, hayot va inson sog'ligi, shaxsning erkin kamol topishini ta'minlash va insonni yaxshi axloq, yaqinlariga mehribonlik, xalq an'analari, tarixi va san'atiga hurmat ruhida tarbiyalash nazarda tutiladi. Bolalikda, yoshlikda olingan musiqiy ta'lim har tomonlama yetuk shaxsni tarbiyalashda uning ijodiy qobiliyatini o'stiradi, aqliy va ma'naviy yetukligiga xizmat qiladi.

Didsizlik kishining voqyelikka bo'lgan ijobiy munosabatini buzib yuboradi. Natijada u nafosatga loqayd qaray boshlaydi. Nafosat tarbiyasi bugungi kunda shuning uchun ham muhimki, did, idrok-farosatlilik mehnat, ishlab chiqarish, kundalik amaliy faoliyatda har bir inson uchun hayotiy ehtiyojga aylanib qolgan. Ba'zan hayotda past didli, ma'naviy qashshoq kishilarni ham uchratib qolamiz.

Bunday kishilar aqlan, axloqan va ruhan zaifligini yashirish uchun soxta xatti-harakatlar qiladilar, o'zlariga yarashmaydigan ishlar qiladilar, didsiz kiyinadilar, maza-matrasiz, shovqin-surondan iborat musiqa va ashulalarni tinglaydilar. Bundaylarni kuzatarkansiz, ularning mehnat gashtini surmagan, hayot tashvishlariga beparvo loqayd kimsalar ekanligiga guvoh bo'lasiz.

Har tomonlama yetuk, barkamol shaxsni tarbiyalashda musiqa va musiqiy tarbiyaning ahamiyati beqiyosdir [3, 191-b]. Bugungi kunda musiqa to'garaklarini rivojlantirish orqali badiiy-estetik didni yuksaltirish masalalari bilan bog'liq nazariy fikrlarni o'quvchilarga o'rgatish, xulosalarni shakllantirish ham ularda ijodiy tafakkurni rivojlantiradi. Musiqani idrok etish masalasi bevosita o'quvchilarning badiiy-estetik kompetentligiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shunga ko'ra, musiqiy idrokning o'ziga xos xususiyati quyidagilardan iborat:

- birinchidan, badiiy ijodning tabiatiga hamda san'atning ijtimoiylik mohiyatiga ta'sir ko'rsatishi bilan belgilanadi;
- ikkinchidan, badiiy-estetik idrok qonuniyatlarini tadqiq qilish san'at va badiiy ijod mazmuni va mohiyatini to'laqonli tarzda namoyon qilishi uchun imkoniyat yaratadi. Bundan tashqari, ohang omili – musiqadagi mohiyatni va estetik mazmunni ochib beradi. Bu jarayon idrok vositasida amalga oshadi.

Umuman olganda, musiqa tarbiyaviy jarayonlarda ishtirok etar ekan, uning ma'naviy hodisa sifatidagi mohiyati va ahamiyati yanada bo'rttiribroq ko'zga tashlanishi, shuning uchun musiqaga ham estetik, ham axloqiy izlanishlar obyekti sifatida murojaat qilinishi, mana shu jihat o'z navbatida, axloq bilan nafasat, badiiylik bilan estetikaning o'zaro aloqadorligini ta'minlovchi asosiy omil hisoblanadi. Shu bois musiqa to'garaklarining tarbiyaviy vazifasidan oqilona foydalanish, o'quvchilarning badiiy tafakkurini rivojlantirish kerak bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, san'at to'garaklarda amalga oshiriladigan g'oyaviy-estetik tarbiya jarayoni muayyan texnologik tamoyillarga tayangandagina o'z samarasini beradi. Ushbu tamoyillar sirasiga milliy rivojlanishga yo'naltirilganlik, ta'lim va tarbiya birligi, hayotiylik, yaxlitlik, ong va xulq-atvor birligi, amaliylik,

ommaviylik, o'quvchilar tashabbusini rag'batlantirish, ijodiy hamkorlik, o'zaro hurmat, bir-birini rag'batlantirish, "ommaviy madaniyat" ta'siriga qarshi ma'rifiy kurash, uzviylik, g'oyaviy va badiiy tarbiya omillari ta'sirining muvofiqlashganligi kabilar kiradi. Ijodiy tafakkurni rivojlantirishning izchilligi, ketma-ketligi, sistemaliligi va uzluksizligi tamoyilini amalga oshirish to'g'arak rahbarlaridan tarbiya texnologiyasi sohasidagi bilim, ko'nikma va malakalarni talab qiladi. Bunda o'quvchilarning mavjud badiiy-estetik bilim, ko'nikma va malakalariga, hayotiy tajribasi va qobiliyatlariga tayanish juda muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh. "O'zbek mumtoz va zamonaviy adabiyotini xalqaro miqyosda o'rganish va targ'ib qilishning dolzarb masalalari" mavzusidagi xalqaro konferensiya. <https://xabar.uz>
2. Лосев А. Античная музыкальная эстетика. – Москва: Музгиз, 1960. – 624 с.
3. Irzayev B. O'zbek musiqa madaniyati tarixi sahifalaridan [Matn]. – Toshkent: Akademnashr, 2017. – 160 b.
4. Xo'jayeva M. Umumta'lim maktablarida musiqa o'qitish metodikasi. 2-nashri. O'quv qo'llanma. – Toshkent: Musiq, 2008. – 111 b.
5. Oripov X. Musiqa sehri // Teatr. – 2013. – № 5. – B. 42–43.
6. Mannopov S. O'zbek xalq musiqa madaniyati (o'quv qo'llanma). – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2004. – 150 b.
7. Ergashev O. Talabalarning badiiy tafakkurini rivojlantirishning ijtimoiy zarurati va pedagogik asoslari // Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari // Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук // Actual Problems of Humanities and Social Sciences. – Tashkent. – 2023. – №3. – S. 255–260.